

HİNDİSTAN'DA İSLAM:
SİYASİ DİL VE KÜLTÜRÜN İNŞASI
1200-1800
MUZAFFAR ALAM

VakıfBank Kültür Yayınları: 0143
Tarih: 038

**HİNDİSTAN'DA İSLAM:
SİYASİ DİL VE KÜLTÜRÜN İNŞASI
1200-1800
MUZAFFAR ALAM**

Özgün adı
The Languages of Political Islam in India
1200-1800

Türkçesi
İhsan Durdu

Proje Editörü ve Son Okuma
Dr. Mehmet Yılmaz Akbulut

Kapak ve Sayfa Uygulama
Faruk Özcan

Kapak Görseli
**Ekber Şah'ın Surat şehrine
girişinden ayrıntı.**
Ferruh Bey, 1590-1595.
Yağlı boya, 31,9x19,1 cm.
Eser Londra'da Victoria ve Albert
Müzesindedir.

Kitap Editörleri
Doç. Dr. Turgay Şafak
Doç. Dr. Yalçın Kayalı

VakıfBank Kültür Yayınları
Büyükdere Caddesi
No: 97 – Kat 4
Şişli 34394 İstanbul
Telefon: 0 212 354 5730
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş., 2022
© Permanent Black (For Muzaffar Alam),
2004

ISBN 978-625-7447-52-2

*Kitabın Türkçe yayın hakları Onk Ajans
aracılığıyla VakıfBank Kültür Yayınları'na
aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek
şartıyla yapılacak sınırlı alıntılar
dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir elektronik veya mekanik araçla
çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve
mali hakları saklıdır.*

Baskı
Turkuvaz Haberleşme ve Yay. A. Ş.
Güzeltepe Mahallesi Mareşal Fevzi
Çakmak Caddesi B Blok No: 29/1/1
Eyüpsultan İstanbul
Telefon: 0212 354 3000
Sertifika No: 46403

1. Baskı: Nisan 2022

HİNDİSTAN'DA İSLAM

SİYASİ DİL VE KÜLTÜRÜN
İNŞASI
1200-1800

MUZAFFAR ALAM

TÜRKÇESİ
İHSAN DURDU

MUZAFFAR ALAM

1947 doğumlu Alam Yeni Delhi'de Câmia Milliye İslâmiye'de tarih eğitimi aldı ve aynı şehirde Cevahirlal Nehru Üniversitesi'nde 1977'de doktora çalışmasını tamamladı. Amerika, Fransa ve Hollanda'da çeşitli üniversitelerde dersler veren Alam, 2001 yılında Chicago Üniversitesi'nde eğitim ve araştırma faaliyetlerine başladı. Farsça, Urduca, Hindî ve Arapça dillerinin tarihsel gelişimleri üzerine çalışan yazar Delhi Sultanlığı ve Babür İmparatorluğu'nun siyasi ve kültürel tarihi üzerine çeşitli eserler kaleme aldı. Güney Asya'da İslam kültürü üzerine uzmanlaşan müellif, bu sahada birçok doktora öğrencisi yetiştirdi.

İHSAN DURDU

İngiliz Dili ve Edebiyatı mezunudur. İngilizce öğretmenliği yapmaktadır ve çeşitli eserleri İngilizce'den dilimize kazandırmıştır. VakıfBank Kültür Yayınları'ndan William Barber'ın *İktisadi Düşünce Tarihi* kitabının çevirisi yayınlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

Önsöz	9
1. Bölüm: Giriş	17
2. Bölüm: Şeriat, Ahlâk ve Yönetim	47
İlk Âdâb Metinlerinde Şeriat	47
Fahreddin Mübarek Şah'ın <i>Âdâbü'l-Harb</i> 'i	51
Berenî'nin <i>Fetâvâ-yı Cihândârî</i> 'si: Bir Geçmiş İnşası	53
Berenî'nin <i>Dindârî</i> ve <i>Cihândârî</i> Hakkındaki Görüşleri	58
Mîr Seyyid Ali Hemedânî'nin (ö. 1384) <i>Zahîretü'l-Mülûk</i>	
Başlıklı Eseri	67
<i>Ahlâk-ı Nâsırî</i> 'de Şeriat	71
Nasîrüddin Tûsî ve <i>Ahlâk</i> 'ı	71
<i>Ahlâk-ı Nâsırî</i> 'nin Bâbü'r Hindistan'ındaki Yeri	76
<i>Ahlâk</i> Literatüründeki Siyasî Normlar	80
Bâbürlülerin Siyasetinde Ahlâkî Normlar	89
Din ve Bâbürlülerin Siyasî Kültürleri	98
3. Bölüm: Sufi Müdahalesi	113
Bir Diğer Güç Vizyonu: Kuzey Hindistan'ın Mutasavvıfları	114
Vahdet-i Vücut	125
Uyum ve Kimlik: Bir Sufi Yolu	134
4. Bölüm: Dil ve İktidar	155
Ortaçağ Hindistan'ında Farsça	155
Bâbürlüler Yönetiminde Farsça	164
İmparatorluğun Dili	171
Farsça ve Siyasî Kültür	177

5. Bölüm: Muhalefet ve Uzlaşma	187
Farsçanın ve Ahlâk Metinlerinin Sorunları	187
Sufi Kültürel Asimilasyonunun Sınırları	199
Bir Uzlaşmaya Doğru	218
6. Bölüm: Son Mülâhazalar	245
Kaynakça	253
Dizin	285

Dizwana, Adnan ve Asiya için

ÖNSÖZ

Bu kitap 1996 yılı Aralık ayında Centre for Studies in Social Sciences'da S. G. Deuskar anısına verdiğim derslerden yola çıkılarak kaleme alınmıştır. Merkezin müdürü Profesör Amiya Bagchi tarafından bu dersleri vermek için davet edildiğimde, ortaçağ Hindistan'ındaki sözde "karma [kompozit] kültür" üzerine çalışıyordum. Bu eserimde ise bu konudaki genel tartışmalardan farklı olarak, tasavvuf gibi konulara aşırı vurgu yapılmaktan uzak durulmuştur. Esasında, daha önceki bazı çalışmalarım da ortaçağ Hindistan'ının belli başlı topluluklarını bir araya getirme konusunda ortaçağ devletinin, tasavvuf tarikatlarından çok daha etkili olduğunu ortaya koymaya çalışmıştım. Bu iddia ile on sekizinci yüzyıl Avad'ı gibi bölgede sufilerin konumu ile ilgili olarak kanıksanmış anlayıştan bir fark oluşturmak istemiştim.

Bu bağlamda, devletin idarî müdahalesi ile ilgili soruların ötesine geçmek ve ortaçağda Hindistan'ın kuzeyindeki Müslüman devletlerde ideolojinin inşasına daha yakından bakmak, bu devletlerin İran ve Orta Asya'daki daha geniş dünyayla olan ilişkilerini anlamak mantıklı görünüyordu. Bu yüzden, bu geniş bölge içerisinde siyasî ahlâk ve kültür üzerine kaleme alınmış risalelerin oluşturduğu zengin, ama Hindistan bağlamında pek araştırılmamış geleneği incelemek istedim. Arapçanın yerine Farsçanın kullanılmaya başlamasıyla birlikte doğu İslâm dünyasında son derece köklü bir değişikliğin gerçekleştiğini de hemen fark etmiştim.

Bu yüzden elinizdeki eser her ikisi de doğrudan Hint alt kıtası ile ilişkili ve İslâmî geleneği merkezine alan iki ilintili değerlendirilmeden oluşmaktadır. Bunlardan biri, büyük ölçüde siyasî düşünce ve ahlâk üzerine kaleme alınmış (ve bir kısmı *Siyasetnâme* geleneğinin bir parçasını oluşturan) risaleler üzerine yoğunlaşmaktadır. İkinci değerlendirme ise esas itibariyle, Babürlülerin siyasî kültürünün tanımlanmasında Farsça'nın rolünü anlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla, bu kitabın bir kısmı siyasetin diline yani biçimine odaklanırken diğer kısmı bu odağı siyasî üslup ile itmam etmektedir.

Yukarıda bahsettiklerimizi biraz daha açalım: Müslüman gücün Hindistan alt kıtasındaki ilk tesisinden çöküşüne kadarki süre içerisinde İslâm'ın siyasî bir unsur olarak kendisini Hint geleneklerine uyarlama şeklini tartışmaya çalıştım. İslâm'ın siyasî fikrinin ve taşıdığı anlamın, bu dine mensup yöneticilerin kuzey Hindistan'da fiilen hüküm sürerlerken yaşadıkları deneyimler ve süreçler doğrultusunda değiştiğini ileri sürüyorum. Söz konusu süreçte, yöneticilerinin birçoğu ve siyasî kuramcılarının büyük bir kısmı, nüfusunun büyük çoğunluğu gayrimüslimlerden oluşan bir bölgede başarılı bir İslâmî yönetimin, İslâm'ın özgün biçiminde, değişim gerçekleşmeksizin mümkün olmadığı görüşünü dile getirmiştir. Bu yüzden, teori, mutaassıplık ve köktenci görüşler, yeni bağlamlarında fiilî uygulamaya dayalı olarak sorgulanmaktadır. Müslümanların Hindistan'daki siyasî gücünün bütünüyle kendisine özgü yönetim biçimleri geliştirdiği ise esas itibariyle herkesçe bilinen bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yeni yönetimin kelime dağarcığının değişimi de aynı derecede önemlidir. Bu eserde, –akaid risalelerinden, tasavvuf metinlerinden, edebî eserlerden oluşan– ortaçağa ait bir dizi kaynaktan yararlanarak, İslâm'ın siyasî bir gelenek olarak Hindistan'daki devamlılığını nasıl sağladığını, İslâmî iktidarın başka

yerlerdeki deneyimlerine göre farklılıklarını da ele alarak aydınlatmaya çalıştım.

Hiçbir gelenek bu metinlerden zuhur etmediği gibi, Hindistan alt kıtasının Müslümanlarının kültürel uygulamalarından da türememiştir. Daha çok, İslâmî iktidarın ve toplumsal uygulamanın dâhilî çerçevesi içerisinde kültürel ve siyasî geleneklere karşı bir dizi mücadele örneğiyle karşılaşırız. Birçok âlim, bizim bu dönemin iktisadî, siyasî ve kültürel cephelerini anlamamıza katkı sağlamıştır. Ama İslâmî siyasetin idealleri ile fiilî uygulamalar arasındaki bağıntıyı ortaya koymaya çok az sayıda kişinin cesaret ettiğini biliyorum. Bu yönde esasen nesnel bir girişimi teşkil eden bu kitap, ortaçağ İslâm'ının Hindistan alt kıtasındaki siyasetinin ve üslubunun, ideallerinin ve çok yönlü gerçekliklerinin bugüne kadar açığa çıkarılmamış yanlarını dile getirmeye çalışmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, Hindistan'daki İslâm ile değişen toplumsal ve siyasî uygulamalar arasındaki ilişkiye dair çağdaş tartışmalara katkıda bulunmayı da hedeflemektedir.

Netice itibariyle, tabii ki bu çalışmanın sınırlılıklarının son derece farkındayım. Amacım, benden daha genç araştırmacıların bu kitabı bir sıçrama tahtası olarak kullanıp, benim bu kitapta gündeme getirmeye çalıştığım meseleleri daha derin ve ilmî bir şekilde araştırmalarını sağlamaktır. Bu durumda kitabımın asıl hedefine ulaşacağına inanıyorum.

Bu kitabın bazı kısımları, Hindistan'da ve diğer birçok ülkede katıldığım seminerlerin ürünleri olarak hazırlamış olduğum makalelerin, geliştirilmiş ve yeniden gözden geçirilmiş halleriyle okuyucuyla buluşmuş biçimidir. Böylece söz konusu

çalışmalar, yeni ve daha açıklayıcı bir biçime büründü ve inanıyorum ki, bu dağınık biçimdeki parçaların bir araya gelmesiyle konu edilen meseleler, bir iç mantığa ve bütünlüğe kavuşarak bir kitap hâlini aldı. Başlangıçta, bu kitaba, (özellikle de on altıncı, on yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda) tasavvufun yeri üzerine bir bölüm eklemeyi ummuştum. Ama giderek, bu konunun bağımsız bir biçimde başka bir kitapta ele alınmaya layık olduğuna kanaat getirdim. Bu kitabın bazı bölümleri ise şu eserlerde farklı biçimlerde yer almaktadır: *Tradition, Dissent, and Ideology*, ed. R. Champakalakshmi ve S. Gopal (Delhi: Oxford University Press, 1996); *Modern Asian Studies*, 32, 1998; *The Making of the Indo-Persian Culture*, ed. M. Alam, F. Delvoye ve M. Gaborieau (Delhi: Manohar, 2000); *Beyond Turk and Hindu*, ed. David Gilmartin ve Bruce Lawrence (Gainesville: University Press of Florida, 2000); *Literary Cultures in History*, ed. Sheldon Pollock (Berkeley: University of California Press, 2003).

Farsça-Arapça kelimelerin imlâsı ve çevirisi hususunda; F. Steingass'ın *Comprehensive Persian-English Dictionary* başlıklı eserinde benimsediği sisteme olabildiğince bağlı kaldım. Ancak, tamlama ve bileşik kelimeler konusunda Steingass'dan farklı hareket ettim. İlk kelime ile "i" harfi arasına tire koyarak ikinci kelimeyle tamlama oluşturduğuna dikkat çekmeyi tercih ettim. Farsça-Arapça tamlamalarda, Arapçadaki harf-i tarif, sürekli "el" şeklinde yazıldı. Dolayısıyla, Steingass'ın *sulhi küll*, Nizam-ı'ddin ve Abdu'r rahman şeklinde yazmayı tercih edeceği şeyleri *sulh-i küll*, Nizam al-Din ve Abd al-Rahman şeklinde yazdım.*

* Eserin Türkçe tercümesinde bahsedilen Arapça ve Farsça kökenli isim ve tamlamalar için Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisinin takip ettiği imla kuralları tercih edilmiştir. -çn.

Bu kitabı yazarken, bana yardımcı olan çok sayıda arkadaşşıma ve meslektaşşıma olan borcumu layıkıyla ifade etmek çok güçtür. Beni “Auskar Anı Derslerini” vermeye davet ederek düşüncelelimin şekillenmesi için ilk yolu açan Profesör Amiya Bagchi’ya teşekkür etmekten onur duyuyorum. Söz konusu merkezin řu andaki müdürü olan Partha Chatterjee, sözlü geleneğe olan iptilamın tedavisinde ve konuşma dilindeki kelimelerimin yazıya geçirilmesinde beni yüreklendirdi; yazdıklarımın mevcut kullanım şekillerine göre hazırlanması işini düzenli olarak onun üzerine yıktım.

Araştırmalarım esnasında bana destek veren kurumlara özellikle teşekkür etmek isterim: Bu kitap için gerçekleştirilen ilk çalışma, 1994 yılında Paris Milli Kütüphanesi’nde mevcut olan bazı malzemenin okunmasıyla başladı. Aynı yılın baharında Leiden Üniversitesi Avrupa Dışı Araştırmalar Merkezi’nin müdürü D. H. A. Kolff’un daveti üzerine bu merkezi ziyaret etmemle birlikte araştırmalarım daha ileri bir safhaya ulaştı. Aynı yıl içerisinde, bir Charles Wallace fonu İngiltere’deki bazı yayımlanmamış eserlere ulaşabilmemi sağladı. Wissenschaftskolleg zu Berlin (Berlin İleri Araştırmalar Enstitüsü, Berlin), bana Berlin’deki Devlet Kütüphanesi’nde eserimle alakalı Farsça elyazmaları üzerinde çalışma ve kitabımın konusu üzerine yeniden düşünüp farklı bir meslektaşlar grubu ile müzakereler gerçekleştirme fırsatını sağladı. Eserimin müsveddesinin tamamını okuyan, herhangi bir meseleyi tartışmam gerektiğinde bana vakit ayırma konusunda cömertçe davranan ve görüşlerimin birçoğunun daha inandırıcı bir şekil almasını sağlayacak değerli önerilerde bulunan Sanjay Subrahmanyam’a ise yorumları dolayısıyla özellikle müteşekkirim. Davud Shulman ve Velcheru Narayana da Berlin’de entelektüel açıdan uyarıcı bir ortam temin etti ve düşüncelerimi daha geniş bir perspektiften, İslâmî dünya ile irtibatlandırmam konusunda beni uyardı.

2001 yılında Chicago Üniversitesi'ne geldikten sonra, meslektaşlarım Dipesh Chakrabarty, Cornell Fleischer, C. M. Naim, Sheldon Pollock, John Woods ve öğrencilerim Alyssa Ayres ve Rajeev Kinra ile yaptığım sohbetler, bu eserin kapsamının genişlemesine ve daha arı bir hâl almasına katkıda bulundu. Chicago'daki Franke Beşerî İlimler Enstitüsü'ndeki, Oxford'taki St. Antony's Kolej'deki, Austin'deki Texas Üniversitesi'nin Asya Araştırmaları Anabilim Dalındaki ve Yale Üniversitesi'nin Tarih Anabilim Dalındaki seminerlere katılanlara da kıymetli yorumları için minnettarım.

Her zaman yanımda olan Seema Alavi, Neeladri Bhattacharya, Kunal Chakrabarti, Sunil Kumar, Romila Thapar ve Ish-tiyaq Zilli ise fikir ve tavsiyeleriyle her zaman cömert davrandı. İsh-tiyaq Sahib ayrıca Aligarh'taki bazı değerli Farsça elyazmalarına ulaşmamı kolaylaştırma nezaketi gösterdi. Jawaharlal Nehru Üniversitesi Tarihî Araştırmalar Merkezindeki meslektaşlarıma ve öğrencilerime; ortaçağ Hint siyaseti ve kültürü üzerine çok sayıda aydınlatıcı tartışmada bulunarak sağladıkları katkıdan dolayı müteşekkirim. Bu kişiler arasında yer alan, Raziuddin Aquil, C. A. Bayly, Gautam Bhadra, Meena Bhargava, Barun De, Simon Digby, Mike Fisher, Marc Gaborieau, Jos Gommans, Pankaj Jha, Sudipta Kaviraj, Meenakshi Khanna, Rajeev Kinra, Bruce Lawrence, Harbans Mukhia, Fozail A. Qadri, Francis Richard, John Richards, Francis Robinson, Nilanjan Sarkar, Sunil Sharma, Yogesh Sharma, Dilbagh Singh, Mohamad Tavakoli-Targhi, T. Robert Traverse, Madhu ve Kirti Trivedi'nin isimlerini ise ayrıca belirtmem gerekiyor. Rampur'daki Raza Kütüphanesi'nde gerçekleştirdiğim araştırma için de Dr. W. H. Siddiqi ve meslektaşlarından gördüğüm yardımı şükranla hatırlıyorum. Bu kitabın edisyonunu gerçekleştiren Rukun'a titizliği ve sabrı dolayısıyla özellikle teşekkür ediyorum.

Rizwana, Adnan ve Asiya'ya olan borcumu ifade etmek için uygun kelimeleri bulamıyorum. Onların sevgisi ve muhabbeti, bu eserin dayanak noktasını oluşturuyordu ve yıllar geçtikçe destekleri daha da arttı. Bu kitabı sevgiyle onlara ithaf ediyorum.